

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В СФЕРІ СТРАХУВАННЯ

НУЖНОВ Євген Васильович - аспірант Національної академії управління

УДК 65.012.8

В статті раскрыто поняття терміна фінансова безпека України в его современном определении и рассмотрено финансовую безопасность в сфере страхования. Исследован рынок страхования и выделены главные причины возникновения угроз экономической безопасности Украины.

Ключові слова: фінансова безпека, фінансова безпека в сфері страхування, страхування, ринок страхових послуг, концепція фінансової безпеки.

Постановка проблеми

На сучасному етапі, економічній системі України притаманні такі економічні явища, як інфляція, дефіцит державного бюджету, нестабільність грошової одиниці, спад виробництва, безробіття та низький рівень життя населення. Все це наслідки світової фінансової кризи, які демонструють неефективність і неспроможність національної моделі економічного зростання підтримувати відповідний рівень економічної безпеки.

У межах економічної безпеки фінансова безпека, зокрема страхової сфери, залишається досить актуальною проблемою, яка потребує глибокого вивчення та аналізу. З огляду на це, доцільним буде з'ясування сутності фінансової безпеки та законодавчої бази фінансової безпеки в сфері страхування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Основні аспекти визначення сутності поняття фінансової безпеки, фінансової безпеки

страхового ринку досліджено у наукових працях О. Барановського [5], В. Базилевича [17], З. Варналія [7], В. Гейця [11], О. Жабинця [9], М. Єрмошенка [8], В. Кузьменка [13], В. Мазуренка [14], Ю. Панкова [21], В. Сенчагова [22], А. Сухорукова [18], І. Шубенка [16], С. Юрія [19], Н. Яценка [20] та ін. Водночас, варто зазначити недостатність розроблення усіх проблем фінансової безпеки страхового ринку в Україні, що потребує подальших досліджень у цій сфері.

Мета дослідження

Метою статті є обґрунтування сутності фінансової безпеки з урахуванням факторів у сфері страхування.

Виклад основного матеріалу

Система економічної безпеки в Україні почала формуватися із прийняттям Конституції України [1], Закону України "Про основи національної безпеки України"[2], Закону України "Про Раду національної безпеки і оборони України"[3] та інших законодавчих актів.

Так, за Конституцією України було запроваджено поняття "економічна безпека"; визначено, що забезпечення економічної безпеки (поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності України) є найважливішою функцією держави і справою всього українського народу [1].

На сьогоднішній день не існує чітко окресленої історії виникнення категорії „фінансова безпека”, але це можна зроби-

ти через призму економічної безпеки. У літературі термін «економічна безпека» з'явився в кінці 80-х років, пізніше – як одна із складових виділяється і фінансова безпека. Офіційно термін „економічна безпека” було введено у 1985 році, коли на 40-й сесії Генеральної Асамблеї ООН було прийнято резолюцію „Міжнародна економічна безпека”. В Україні ж категорію „економічна безпека” починають розглядати з 1993 року [6, 13, 14].

На сьогодні існує проект “Концепції фінансової безпеки України” підготовлений за дорученням Міжвідомчої комісії з питань фінансової безпеки при РНБОУ(координатор проекту – ЗАТ “Українське агентство фінансового розвитку”), за яким фінансова безпека – складова економічної безпеки, яка характеризує стан захищеності життєво важливих (ключових) інтересів держави, регіонів, підприємницьких структур та громадян у фінансовій сфері від впливу широкого кола негативних чинників (загроз). Основними критеріями фінансової безпеки є достатність фінансових ресурсів, їх збалансованість та ліквідність, які уможливають нормальне існування та розвиток зазначених суб'єктів економічного життя.

Концептуальні засади фінансової безпеки – це система поглядів на те, яким має бути стан фінансової захищеності та якими засобами його можна забезпечити. Відповідно Концепція фінансової безпеки України – комплексна система поглядів на ключові інтереси у фінансовій сфері, принципи і засоби їх реалізації та захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Сутність фінансової безпеки з точки зору системного підходу полягає в збереженні та укріпленні міжсистемних зв'язків, забезпеченні існування та розвитку кожної підсистеми виходячи з інтересів фінансової системи в цілому.

Перед тим, як розглянути сутність фінансової безпеки слід зазначити, що дане поняття слід розглядати на макро- і мікро-економічних рівнях. Макрорівень фінансової безпеки передбачає рівень національної економіки, а мікрорівень – це рівень окремих суб'єктів господарювання(домогосподарств, підприємств).

Макрорівень фінансової безпеки охоплює безпеку здійснення монетарної політики, підтримку стабільності обмінних курсів, безпеку заходів державної фіскальної політики, захист внутрішніх та зовнішніх інвестицій тощо.

Фінансова безпека чи безпека функціонування фінансової системи держави – це цілеспрямований комплекс заходів фіскальної та монетарної політики, який реалізується з метою досягнення стабільності фінансової системи та створення сприятливого інвестиційного клімату. Основна мета фінансової безпеки держави – постійне підтримання такого стану фінансово-кредитного сектору, який має характеризуватися збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю цієї системи забезпечувати ефективне функціонування економічної сфери країни та її економічне зростання [20, с. 171].

Мікрорівень фінансової безпеки охоплює здійснення контролю за дотриманням податкового законодавства, проведення антімонопольної політики шляхом недопущення недобросовісної конкуренції та обмеження монополізму, забезпечення правових основ суб'єктів господарювання, соціальний захист населення тощо.

Суб'єктами забезпечення фінансової безпеки держави є Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, Національний банк України, суди загальної юрисдикції, прокуратура України, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України, громадяни України та їх об'єднання.

У сучасній науковій літературі до визначення поняття «фінансова безпека» не існує усталених підходів.

В концепції економічної безпеки академіка В. Гейця, під фінансовою безпекою розуміється «стабільний розвиток фінансової системи країни та її стійкість до потенційно негативного впливу зовнішніх і внутрішніх шоків» [11].

На думку З.С. Варналія, фінансова безпека держави – це захищеність інтересів держави у фінансовій сфері; такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінювання та раціонального використання фінансових ресурсів країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку й обслуговування фінансових зобов'язань [7, с.123].

В.Д.Базилевич вважає, що фінансова безпека – це здатність виконувати взяті зобов'язання за договорами страхування за умови дії несприятливих чинників, а також зміни в економічній кон'юктурі [17, с.479].

Так, С. І. Юрій визначає, що фінансова безпека – захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; певний рівень незалежності, стабільності і стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, що складають загрозу фінансовій безпеці; здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи [19, с. 479].

Російський науковець В. К. Сенчагов стверджує, що фінансова безпека – це забезпечення такого розвитку фінансової системи та фінансових відносин і процесів в економіці, за яких забезпечуються необхідні фінансові умови для соціально-економічного та фінансового розвитку країни, збереження єдності фінансової системи (включаючи грошову, бюджетну, кредитну, податкову та валютну системи), успішного подолання внутрішніх та зовнішніх загроз країни у фінансовій сфері [22, с. 73].

А. І. Сухоруков під фінансовою безпекою розуміє захищеність інтересів держави у фінансовій сфері або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси для забезпечення її соціально-економічного розвитку і обслуговування її фінансових зобов'язань [18, с.59].

Провідний науковець Національної Академії Управління, фахівець з проблем

макроекономіки М. М. Єрмошенко стверджує, що фінансова безпека – це такий стан фінансово-кредитної сфери, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання і населення в цілому – ефективне функціонування національної економічної системи і соціальний розвиток [8, с.105].

На нашу думку, вищезазначені визначення терміна «фінансова безпека держави» є схожими за своїм змістом. Перед тим як розглянути сутність поняття фінансової безпеки в сфері страхування, слід визначити законодавчу базу.

Згідно розділу I(ст.1) З.У. “Про страхування” страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів [4].

В науковій літературі визначень поняття “фінансова безпека в сфері страхування” досить мало. Даною проблематикою займаються такі вчені, як О.І. Барановський та Ю.В. Панков. Так, на думку доктора економічних наук О.І. Барановського, під фінансовою безпекою ринку страхових послуг загалом і конкретного страховика зокрема варто розуміти такий рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дозволив би їм у разі потреби відшкодувати обумовлені у договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування компанії [5, с. 559].

За Ю.В. Панковим, фінансова безпека – це такий стан фінансів страхової компанії, за якого показники, що його характеризують, не перевищують припустимих меж, забезпе-

чуючи не тільки нормативне, але й ефективне і доцільне функціонування страховика [21].

На нашу думку, дані визначення потребують деякого доповнення. А саме, фінансова безпека у сфері страхування – це такий фінансовий стан, який характеризується здатністю забезпечувати захист фінансових інтересів усіх суб'єктів національної економіки у страховій сфері, за умов стабільності системи фінансових показників та забезпечення своєчасних виплат за взятими зобов'язаннями.

Вітчизняний ринок страхування за останні три роки характеризувався неоднозначними тенденціями. Так, за умов фінансової кризи ринок страхування відреагував зниженням основних показників, зокрема страхових премій та виплат, зменшенням кількості страховиків. За ринкових умов господарювання ринок страхування реагує, навпаки, бажанням потенційних страхувальників збільшити кількість укладених договорів страхування та, відповідно, зростанням рівня страхових премій, тобто адекватним бажанням клієнтів є захистити себе в умовах кризових явищ. На жаль, ринок страхування в Україні залишається слабо розвиненим, а його роль у формуванні фінансової безпеки є досить слабкою [16, с.86].

Ринок страхових послуг залишається найбільш капіталізованим серед інших небанківських фінансових ринків. Загальна кількість страхових компаній станом на 30.09.2011 становила 445, у тому числі страхові компанії «life» (страхові компанії, що здійснюють страхування життя) – 65 компаній, страхові компанії «non-life» (страхові компанії, що здійснюють страхування інших видів, ніж страхування життя) – 380 компаній (станом на 30.09.2010 – 451 компанія, у тому числі страхові компанії «life» – 70 компаній, страхові компанії «non-life» – 381 компанія).

У порівнянні з 9 місяцями 2010 року на 995,6 млн. грн. (6,5%) збільшився обсяг надходжень валових страхових премій, обсяг чистих страхових премій збільшився на 3 442,2 млн. грн. (37,4%). Питома вага чистих страхових премій у валових страхових преміях за 9 місяців 2011 року становила

76,9%, що на 17,3 в.п. більше в порівнянні з відповідним періодом 2010 року.

Основним фактором зростання валових страхових премій у порівнянні з 9 місяцями 2010 року стало збільшення обсягу валових страхових премій, зокрема, з таких видів страхування, як: обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів (ОСЦПВ) (збільшення валових страхових платежів на 511,5 млн. грн. (43,8%)); страхування фінансових ризиків (збільшення валових страхових премій на 225,3 млн. грн. (12,7%)); страхування життя (збільшення валових страхових премій на 290,7 млн. грн. (47,7%)); медичне страхування (безперервне страхування здоров'я) (збільшення валових страхових премій на 195,7 млн. грн. (30,4%)).

За 9 місяців 2011 року відстежується тенденція зростання деяких показників страхової діяльності. Так, при зростанні на 37,4% обсягів чистих страхових премій, на 10,7% зросли обсяги сформованих страхових резервів. На 6,6% зріс обсяг активів, визначених законодавством для представлення коштів страхових резервів.

У порівнянні з 9 місяцями 2010 року на 11,9% зменшилися валові страхові виплати/відшкодування, обсяг чистих страхових виплат зменшився на 10,4%. На зменшення чистих страхових виплат, в першу чергу, вплинули такі зміни: на 345,3 млн. грн. (34,9%) зменшилися виплати зі страхування фінансових ризиків; на 156,8 млн. грн. (8,4%) зменшилися чисті страхові виплати з автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена картка»); на 67,2 млн. грн. (82,9%) зменшилися виплати зі страхування кредитів [10].

Не дивлячись на зростання деяких показників страхового ринку слід відзначити все ще низьку його ефективність, а отже, і фінансову безпеку вітчизняного страхового ринку. Страхування наразі не стало важливим фінансовим інструментом регулювання національної економіки. Страховий ринок в Україні поки що не відіграє належної ролі в забезпеченні страхового захисту суб'єктів національної економіки, оскільки досі не визначені місце і роль страхового комплексу в національній економіці.

Основними завданнями функціонування повноцінного страхового ринку в Україні є: приведення чинного законодавства у відповідність до вимог Європейського Союзу;

розроблення дієвої державної політики у сфері страхування;

забезпечення умов для розвитку конкуренції;

вдосконалення державного страхового нагляду та ін.

Необхідність дотримання фінансової безпеки в сфері страхування зумовлена необхідністю створення дієвої системи захисту суб'єктів господарювання на макро- і мікрорівнях фінансової безпеки (громадян, підприємств, держави, тощо); підтримання соціальної справедливості в суспільстві та недопущення нерівномірного розподілу неможливе без ефективного функціонування страхового ринку.

Фінансова безпека у сфері страхування залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних, внутрішніх і зовнішніх факторів. Внутрішні загрози фінансовій безпеці страхового ринку пов'язані, зазвичай, з неадекватною фінансово-економічною політикою страхових компаній, що призводить до неефективності в управлінні фінансами, а відтак – до зниження фінансової надійності страховиків та безпеки їх діяльності [9, с.234].

Серед основних причин виникнення загроз фінансовій безпеці, які виникають, слід виділити такі :

- стрімкий розвиток процесу глобалізації (транснаціоналізації фінансово-економічних зв'язків, інтернаціоналізації світового ринку страхових послуг);

- високий ступінь концентрації фінансових ресурсів на міжнародних страхових ринках та інтеграції в сфері перестраховування;

- високий ступінь мобільності і взаємозв'язку страхових фінансових ринків на базі новітніх інформаційних технологій;

- взаємопроникнення внутрішньої та зовнішньої політики держав, які дедалі більше залежать від світових страхових фінансів;

- посилення конкуренції і конфліктів між державами в сфері страхування;

- надмірна залежність національних страхових галузей (особливо у сфері пере страхування) від іноземного капіталу, що робить фінансову безпеку страхової діяльності особливо уразливою;

- глобальне нарощування нестійкості страхового складника світової фінансової системи, виникнення загрозливих кризових тенденцій, нездатність сучасних фінансових інститутів (зокрема міжнародних) ефективно їх контролювати [5, с.56];

- відсутність законодавчої бази та світового досвіду фінансової безпеки у сфері страхування;

- вузький асортимент страхових послуг, які надаються клієнтам;

- відсутність позитивного досвіду роботи з клієнтами;

- низькі рівні менеджменту і маркетингу на ринку страхових послуг; недосконала інфраструктуру ринку);

- недостатність наукових досліджень щодо формування й розвитку страхового ринку;

- недосконала статистична база у сфері страхування тощо.

Усунення вищезазначених загроз здатне виступити в якості урівноваженої сили по відношенню до всіх учасників страхового ринку України і забезпечити фінансову безпеку в даній сфері.

Висновки

Отже, дослідження сутності фінансової безпеки, зокрема у сфері страхування та розвиток страхового ринку України дозволяють зазначити, що відсутність теоретичних розробок та законодавчої бази фінансової безпеки в сфері страхування в Україні не дозволяє виявити реальний стан фінансової безпеки у сфері страхування, який має характеризуватися збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю цієї сфери забезпечувати ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.

Виявлення та застосування переваг фінансової безпеки у сфері може стати універсальним механізмом для вирішення низки завдань соціально-економічного розвитку

АНОТАЦІЯ

У статті розкрито сутність фінансової безпеки України в її сучасному визначенні та розглянуто фінансову безпеку в сфері страхування. Досліджено ринок страхування та виділено основні причини виникнення загрози фінансовій безпеці України.

SUMMARY

In the article concept the essence of financial security of Ukraine in its current definition is covered and financial security in insurance sphere is considered. An insurance market and major reasons of threats to the financial security of Ukraine are distinguished.

країни в сучасних умовах. Виявлення засобів вирішення проблем розвитку фінансової безпеки в Україні стане напрямом наших подальших досліджень.

Література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.
2. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
3. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 6.03.1998 р. № 183-98-ВР // zakon.rada.gov.ua.
4. Про страхування: Закон України від 7.03.1996 р. №85/96-ВР // zakon.rada.gov.ua.
5. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): Монографія. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.
6. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування: Монографія / Л.С. Шевченко та ін.; ред. Л.С. Шевченко. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Харків: Право, 2009. – 312 с.
7. Економічна безпека: навч. посіб. / за ред. З.С. Варналія. – К.: Знання, 2009. – 647с.
8. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення : монографія / М. М. Єрмошенко. – К. : КНТЕУ, 2001. – 309 с.
9. Жабинець О.Й. Фінансова безпека страхового ринку України //Науковий вісник НАТУ України. – 2011. – Вип. 21.4. – с.233-237.
10. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України //www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/sk_I_kv_2011.pdf.
11. Концепція економічної безпеки України // Ін-т екон. прогнозування; кер.проєкту В.М.Геєць. –К.: Логос, 1999. – 56 с.
12. Концепція фінансової безпеки України // www.ufs.com.ua
13. Кузьменко В.В. Економічна безпека та сталий розвиток: регіональний аспект: монографія / В.В. Кузьменко; Дон. нац. ун-т екон. і торг. ім. Михайла Туган-Барановського. – Донецьк: ДонНеут, 2008. – 145 с.
14. Мазуренко В.І. Світові фінансові кризи та національна економічна безпека: теорія і методологія монографія / В.І. Мазуренко. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К.: ВПЦ «Київський ун-т». – 2007. – 511 с.
15. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України: станом на 02.03.2007 / Міністерство економіки України // kmi.gov.ua.
16. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / Д. І. Дема, І. В. Абрамова, Л. В. Недільська, І. А. Шубенко, В. М. Трокоз. – Житомир: Рута, 2010. – 384 с.
17. Страхування: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2008. – 1019с.
18. Сухоруков А. І. Сучасні проблеми фінансової безпеки України : монографія. / А. І. Сухоруков. – К. : НППМБ, 2004. – 117 с.
19. Фінанси: підручник / [С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін.] ; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К. : Знання, 2008. — 611 с.
20. Яценко Н.М. Поняття та структура фінансової безпеки / Н.М. Яценко // Економічний простір, №13. – 2008. – С. 170-174
21. Панков Ю.В. Финансовая безопасность страховщика как атрибут страховой культуры //zhurnal.lib.ru/w_j_w.
22. Экономическая безопасность России: Общий курс : учебник / [Б. В. Губин, В. И. Павлов, Е. А. Иванов, М. И. Гельвановский и др.] ; под ред. В. К. Сенчагова.– [3_е изд.]. – М. : Дело, 2005.– 896 с.
23. Механізм забезпечення фінансової безпеки страхових організацій: Автореф. дис... канд. екон. наук / А.М. Єрмошенко; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К., 2006. – 19 с.